

על סף חזרת 'המלחמות הגדולות' נדרשת אסטרטגיה ארוכת טווח

שלמה חסון ורפי רודניק

מרץ 2022

המגמות הדרמטיות, המציאות המורכבת וחוסר הוודאות לנוכח המלחמה באוקראינה מחייבים את מדינת ישראל לנסות ולקדם מדיניות יוזמת המייצרת הזדמנויות ואינה מתמקדת רק באיומים ובאילוצים. החזון המוביל צריך להיות פורץ דרך המבסס את מדינת ישראל כ'גשר' אזורי ועולמי תוך ביסוס עוצמתה הביטחונית. המלחמה באוקראינה מעוררת שיח רגשי כמו גם פרשנויות החלטיות וחד-משמעיות. אנו רוצים להציע הסתכלות מורכבת יותר וארוכת טווח, המתמודדת עם מתחים וניגודים, שיתכן וממשלת ישראל גם משכילה להנהיג בימים אלה.

המלחמה באוקראינה היא חלק ממגמת ההתערערות של הסדר העולמי והמאבק על השפעה בין שלוש המעצמות הגדולות: ארה"ב, רוסיה וסין. אנו נמצאים בתקופה של אי-וודאות רבה לגבי ההתפתחויות קצרות הטווח והמגמות ארוכות הטווח ולכן האסטרטגיה רבתי של מדינת ישראל צריכה להתעצב בהתאם ל'תמונה הגדולה' של הארכיטקטורה העולמית המשתנה ופחות בהתאם לאירועי השעה.

העימות באירופה הניב נטייה לערוך השוואות היסטוריות, למשל למלחמת העולם השנייה או למלחמה הקרה. השוואות היסטוריות יכולות להעשיר את הדיון אך הן גם עלולות לקבע תבניות תפיסיות שאינן מסייעות להבנת המציאות המורכבת והשונה בימינו. חשיבה בשיטת התסריטים יכולה לתרום לפיתוח אסטרטגיה מעמיקה וחסונה יותר. לשם כך, ניתן לפתח ארבעה תסריטים עקרוניים שיהוו מסגרת לחשיבה צופה עתיד.

תסריט 1: החרפת המאבק על עיצוב הסדר העולמי ('עסקים כרגיל')

תסריט של המשך כרסום בסדר הישן והתעצמות התחרות הבין-מעצמתית. הפלישה הרוסית לאוקראינה מסתיימת בהסכם בו אוקראינה מתחייבת לפירוז מסוים של אמצעי לחימה בשטחה ולהימנעות מהצטרפות לנאט"ו. האזורים של חצי האי קרים, דונייצק ולוונסק נשארים כאוטונומיות עצמאיות בהשפעה רוסית. עיקר הסנקציות שהוטלו על רוסיה מבוטלות בהדרגה. על אף נזקי המלחמה כל הצדדים מציגים את מצב הסיום כהצלחה. אירועי המלחמה מדרבנים את תהליכי ההתעצמות של המעצמות והמדינות השונות, ומגבירים את התחרות הרב-ממדית ביניהן. ההתעצמות והתחרות מאפיינים גם את התהליכים במזה"ת וגורמים לחוסר יציבות בתוך המדינות ובין המדינות. הסכם הגרעין שנחתם עם איראן מאפשר לה להתבסס כמדינת סף גרעינית ולהעצים את מעמדה המדיני והצבאי.

תסריט 2: התפרקות הסדר העולמי למערכת רב-קוטבית

ההגמוניה של ארה"ב שאפיינה את הסדר הישן נחלשת והעוצמה הבינ"ל נחלקת למערכת רב-קוטבית ללא דומיננטיות מעצמתית מובהקת. על אף המחיר הגבוה שנגבה מרוסיה, המעורבות הצבאית הפסיבית של ברית נאט"ו בהובלת ארה"ב אינה מצליחה לעצור את ההשתלטות של רוסיה

על עיקר שטחה של אוקראינה. המעמד הביני"ל של ארה"ב נחלש והיא נשאבת לאתגרי הפנים שלה. ברית נאט"ו מתרחבת ומתחזקת בעיקר על בסיס השותפות האירופאיות שלה. השלכות הכיבוש של אוקראינה פוגעות ברוסיה מבחינה כלכלית, יציבותה הפנימית ומעמדה הביני"ל. סין מנצלת את המצב להתעצמות אך במקביל דוחפת להתגבשות קואליציות כנגדה שמחריפות את מדיניותן לשם הגבלת השפעתה. המערכת הביני"ל מתפצלת לשיתופי פעולה ובריתות אזוריות ונושאות בהתאם לאינטרסים השונים ומאופיינת במתחים רבים ובחוסר יציבות. טורקיה ואיראן מבססות את מעמדן כמעצמות אזוריות במקביל למתח הגובר בין הציר השיעי לציר הסוני.

תסריט 3: התרסקות הסדר העולמי לשני גושים ('מלחמה קרה חדשה')

המלחמה באוקראינה גולשת לעימות בין שני גושים עיקריים, האחד בהובלת ארה"ב והשני בהובלה משותפת של רוסיה וסין. כלל ההתפתחויות העולמיות, הכלכליות, הטכנולוגיות והמדיניות, מעוצבות בהתאם למאבק בין הגושים. רוב המדינות נדרשות לנקוט צד בעימות. על סף מלחמת עולם שלישית המעצמות משתדלות להימנע מלחימה ישירה ביניהן ולכן מפעילות בעיקר צד שלישי ומנהלות מערכה חשאית ועקיפה בממדים השונים. המזה"ת הופך לזירת עימות במסגרת המאבק בין המעצמות וסדר היום של מדינות האזור מוכתב על ידי הגוש המעצמתי אליו הן משתייכות. איראן מפתחת יכולת גרעינית.

תסריט 4: חזרה לסדר אוניברסלי

תסריט בו הסדר העולמי מאופיין במאזן כוח בין ארה"ב לסין והתחזקות המוסדות הביני"ל. רוסיה נסוגה מאוקראינה לאחר שהיא נוחלת כשלון צבאי ומדיני. העימות באוקראינה גורם לשיקום וחיזוק ברית נאט"ו בהובלת ארה"ב ולעידוד המגמה הדמוקרטית והליברלית בעולם. המעמד של רוסיה נחלש. המוסדות הביני"ל מתחזקים ומובילים סדר יום משותף להתמודדות עם האתגרים הגלובליים ובראשם משבר האקלים אך גם פליטות, שיבושים טכנולוגיים ותפוצת נשק להשמדה המונית. מאזן כוח מאפיין גם את המזה"ת בו המדינות מקדמות מדיניות עצמאית ושיתופי פעולה הכוללים נורמליזציה עם ישראל. מתהווה מתח לנוכח לחץ מערבי לקדם רפורמות וסדר יום מערבי במזה"ת. איראן מקפידה את ההתגרענות שלה במקביל לשיפור מעמדה הביני"ל, מצבה הכלכלי והתעצמותה הביטחונית.

המציאות תעוצב, כפי הנראה, משילוב מסוים בין התסריטים. כמו כן, יתכן שאזורים שונים בעולם יושפעו באופן ייחודי מהתסריט המתגבש. אולם, על אף ההבדלים בין התסריטים, ניתן להפיק מהם תובנות כלליות למדינת ישראל. כך למשל, המאבק בין המעצמות ימשיך להוות מעצב גאופוליטי עיקרי וככל הנראה לא תיווצר בקרוב דומיננטיות מוחלטת של מעצמה כלשהי. המעמד העתידי של ארה"ב והמדיניות שלה אינם וודאיים. עם זאת, בטווח הנראה לעין, ביטחון מדינת ישראל מבוסס על יחסיה עם ארה"ב ולכן ישראל מחויבת לקדם את מדיניותה בתיאום עמה.

עקב חוסר הוודאות הגאופוליטית נדרש לנהל אסטרטגיה מורכבת ורב-ערוצית, תוך פיזור סיכונים, שימור דרגות חופש ויצירת נכסיות מדינית בקרב כלל המעצמות. כלפי חוץ, ישראל נדרשת להזדהות באופן מוחלט עם העולם הדמוקרטי והליברלי. גם כלפי פנים, מרכז הכובד של הביטחון הלאומי מבוסס על ערכי הדמוקרטיה, ליברליזם, שוויון ולכידות חברתית, ועל כן נדרש לטפח ולבסס מאפיינים אלה.

ברמה הגלובלית, התרחיש החמור הוא התגבשות ציר רוסי וסיני מתואם. ברמה האזורית, התרחיש החמור הוא התגבשות ציר איראני וטורקי. בכל תסריט, מדינת ישראל נדרשת להיערך לתרחיש ייחוס של 'מלחמה גדולה' הכולל איום מדינתי ויתכן גם רב-זירתי. היא צריכה להיות מוכנה להתמודד עם תרחיש זה גם באופן עצמאי.

עם זאת, מלחמה אינה מחויבת המציאות. יש לנצל את כל מרחב ההזדמנויות על מנת לצמצם הסלמה ולמנוע מלחמות. מדיניות הרתעתית אינה מספיקה לשם כך. אחת הדרכים לצמצם את ההתדרדרות למלחמה היא להבין את הקווים האדומים ואת הצרכים האסטרטגיים החיוניים של היריב ולהקדים צעדים להרגעת החששות בתחומים האלה ולא להעצים אותם.

ישראל צריכה להכיר במגבלותיה הצבאיות והמדיניות. לכן, היא נדרשת לקדם עוצמה המבוססת על שיתופי פעולה עמוקים ומגוונים על בסיס אינטרסים משותפים. המשבר העולמי דוחף ליצירת שיתופי פעולה חדשים ולחיזוק הקיימים. התחומים העיקריים שניצבים בראש סדר היום העולמי, שלו שותפה ישראל, הם: דמוקרטיה וסדר משפטי בינלאומי המכבד את השלמות הטריטוריאלית של מדינות, ביטחון צבאי, רציפות שרשראות אספקה, ביטחון מזון, בריאות ואקלים. למדינת ישראל יש נכסים מגוונים אותם היא צריכה למנף לאסטרטגיה כוללת של שיתופי פעולה בתחומים אלה. יש לעשות זאת בתיאום הדוק עם ארה"ב ומדינות אירופה, תוך המשך פיתוח היחסים והתיאום הביטחוני עם רוסיה, מינוף הפוטנציאל הכלכלי ביחסים עם סין והתייחסות לאינטרסים של השכנות במזה"ת.